

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา

ประเพณีสิบสองเดือน เป็นประเพณีปฏิบัติอันเนื่องด้วยการทำมาหากินและความเชื่อในแต่ละเดือนในรอบปี ทั้งยังเป็นขนบประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง สืบๆ กันมาเป็นเวลาช้านาน^๑ ในสังคมอีสานก็มีการปฏิบัติตามประเพณีในรอบปีอย่างเคร่งครัดถือเป็น “เบ็งบ้านเบ็งเมือง”^๒ และเรียกประเพณีในรอบปีนี้ว่า “ฮีดสิบสอง”

คำว่า “ฮีด” แปลว่า จารีตที่ต้องปฏิบัติ ฮีดสิบสองจึงหมายถึงประเพณีสิบสองเดือนเป็นจารีตประเพณีที่จะให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสชุมนุมทำบุญเป็นประจำทุกเดือนในรอบปี เน้นความสำคัญของกิจกรรมที่คนในสังคมจะต้องประกอบร่วมกันตามฤดูกาลต่างๆ^๓ โดยจะมีการประกอบพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาและคติความเชื่ออื่นๆ ในสังคมแตกต่างกันออกไปในแต่ละเดือน^๔ ดังนี้

เดือนหนึ่ง	บุญเข้ากรรม
เดือนสอง	บุญคูณลาน
เดือนสาม	บุญข้าวจี
เดือนสี่	บุญพระเวส

^๑ ประคอง นิมมานเหมินท์, บทที่ ๔ “ประเพณีสิบสองเดือน : วิถีชีวิตไทในรอบปี,” ใน รายงานการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท : ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง (งานวิจัยเงินทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ๒๕๔๔.), หน้า ๘๐.

^๒ สิริวัฒน์ คำวันสา, อีสานคดี เนื่องในงานการเล่นพื้นบ้าน (คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๑).

^๓ ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔), หน้า ๔๕.

^๔ จารุวรรณ ธรรมวัตร, ขนบธรรมเนียมประเพณีอีสาน (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓).

เดือนห้า	บุญสงกรานต์
เดือนหก	บุญบั้งไฟ
เดือนเจ็ด	บุญช่าชะ
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน
เดือนสิบ	บุญข้าวสาก
เดือนสิบเอ็ด	บุญออกพรรษา
เดือนสิบสอง	บุญกฐิน

แม้ว่าลักษณะของ “ฮีตสิบสอง” จะแตกต่างกันออกไปตามสภาพชุมชน สภาพสังคม และวัฒนธรรมที่สังคมนั้นๆ จะเอื้อให้เกิดการประกอบพิธี แต่ฐานความคิดความเชื่อ ขั้นตอนการประกอบพิธี เครื่องประกอบพิธี หรือแม้แต่ตำนานที่นำมาใช้อธิบายที่มาของการเกิดพิธีกรรมในแต่ละเดือนก็มักมีที่มาจากแหล่งเดียวกัน เช่น บุญพระเวสในเดือนสี่มีการเทศน์มหาชาติคือการเทศน์เรื่องพระเวสสันดร ประเพณีบุญบั้งไฟในเดือนหกก็มักเล่าถึงที่มาว่ามีความสัมพันธ์กับตำนานพญาคันคาก บุญข้าวจี่ในเดือนสามและบุญช่าชะในเดือนเจ็ดก็อธิบายถึงที่มาโดยอ้างจากพระธรรมบท^๕ เป็นต้น

วิถีชีวิตของชาวอีสานมีความผูกพันและยึดมั่นอยู่กับการดำเนินชีวิตในรอบปีตาม “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” มาช้านาน แต่เนื่องด้วย “สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเพณีในรอบปีให้เหมาะสมกับยุคสมัย บางแห่งมีการยกเลิกปฏิบัติไปชั่วคราวเนื่องด้วยเหตุผลทางการเมือง เมื่อมีการผ่อนคลายให้มีความเสรีภาพในการปฏิบัติตามลัทธิความเชื่อได้แล้ว ก็มีการรื้อฟื้นการปฏิบัติบางอย่างขึ้นมาใหม่ ซึ่งก็พอจะทำได้เพราะยังมีผู้ใส่ใจจดจำแนวปฏิบัติและนำมาถ่ายทอดกันใหม่”^๖ นอกจากนี้มีการรื้อฟื้นแล้วยังมีการนำฮีตสิบสองที่มีอยู่เดิมมาเน้นความสำคัญของพิธีกรรมตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น

^๕ ประมินทร์ จารูวร, ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๑ – ๒๑๓.

^๖ ประคอง นิมมานเหมินท์, บทที่ ๔ “ประเพณีสิบสองเดือน : วิถีชีวิตไทในรอบปี,” ใน รายงานการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท : ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง, หน้า ๘๐.

งานแห่เทียนพรรษาที่จังหวัดอุบลราชธานี จัดในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ที่เน้นความสำคัญของการประกวดความสวยงามของตัวเทียน งานไหลเรือไฟที่จังหวัดนครพนม จัดในช่วงเทศกาลออกพรรษา เน้นความสำคัญของเรือไฟ งานบุญบั้งไฟที่จังหวัดยโสธร จัดในช่วงเดือนหก เน้นความสำคัญของการประกวดความสวยงามของตัวบั้งไฟ เป็นต้น

จากการนำ “ฮิตสิบสอง” ที่มีอยู่เดิมมา “ปรับ” และ “ตีความหมายใหม่” แม้ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเดิมที่สัมพันธ์กับความเชื่อทางพระพุทธศาสนายังคงมีอยู่ แต่จุดเน้นของพิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป แสดงให้เห็นถึงพลวัตของพิธีกรรมที่มีบทบาทเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสร้างอัตลักษณ์ให้กับจังหวัดนั้นๆ รวมทั้งเป็นกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยว และขยายผลทางเศรษฐกิจเชิงอุตสาหกรรม อีกทั้งวิถีแห่งการพัฒนา [พิธีกรรม] เท่าที่ผ่านมามักมีลักษณะมุ่งสาระทางวัตถุอย่างหยาบกระด้าง ด้วยขาดการเน้นสาระทางจิตใจ^๑ แต่ถึงอย่างไรการรื้อฟื้นและการตีความหมายของพิธีกรรมออกมาในรูปแบบใหม่ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจที่จะศึกษาเพราะแสดงให้เห็นถึงบทบาทของพิธีกรรมที่มีต่อสังคมโดยรวม และแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของคนในสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

นอกจากการเน้นความสำคัญของรูปลักษณะในพิธีกรรมจนก่อให้เกิดการตีความและการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าในบางชุมชน ของภาคอีสานได้ “ประดิษฐ์พิธีกรรม” ขึ้นมาใหม่จากความคิดความเชื่อที่มีอยู่เดิม ซึ่งพิธีกรรมที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่นี้ก็ได้กลายมาเป็นพิธีกรรมประจำปีของชุมชน เช่น ประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม ที่จัดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ที่บ้านแบก ตำบลนาทอง อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม เป็นการนำลักษณะการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรที่ชาวบ้านเคยปฏิบัติในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ มาเป็นแนวทางในการฟื้นฟูและปรับพัฒนาพิธีกรรมขึ้นใหม่ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๓๒ จังหวัดมหาสารคามจึงได้นำแนวคิดงานบุญเบิกฟ้ามาเป็นเทศกาลประจำจังหวัด และได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดส่งเจ้าหน้าที่มาแนะนำตลอดจนโฆษณาให้งานบุญเบิกฟ้าเป็นที่รู้จักในระดับประเทศ^๒

^๑ไทยคดีศึกษา, สถาบัน, รายงานการวิจัยเรื่องแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูงานเทศกาลและประเพณีที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘).

^๒วิกรณ์ มากดี, “ประเพณีบุญเบิกฟ้า จังหวัดมหาสารคาม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๖).

อนึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์เรื่อง *ประเพณีบุญเบิกฟ้า* จังหวัดมหาสารคาม (๒๕๓๖) ที่เสนอผลการวิจัยว่า *บุญเบิกฟ้า* เป็นพิธีกรรมที่ “ปรับเปลี่ยนใหม่”^๕ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับ “พิธีกรรมประดิษฐ์” เพราะจะเห็นได้ว่างานบุญเบิกฟ้าไม่ได้มีอยู่ในสังคมประเพณีดั้งเดิม แต่ต่อมาได้มีการนำความเชื่อเรื่องดินมีพระคุณต่อมนุษย์มาผนวกกับพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรจนเกิดเป็น *ประเพณีบุญเบิกฟ้า* ดังนั้นการ “ปรับเปลี่ยนใหม่” ใน *ประเพณีบุญเบิกฟ้า* จึงเข้าข่าย “พิธีกรรมประดิษฐ์”

นอกจากนี้ที่จังหวัดนครพนมยังมี *พิธีบูชาสัตตนาคราช* แห่งวัดพระธาตุพนม^๖ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ โดยนำความคิดความเชื่อเรื่องนาคราชในสังคมไทยมาผนวกเข้ากับ การอธิบายว่านาคราชเป็นผู้รักษาพระธาตุพนม จนเกิดเป็นเรื่องเล่าอันเป็นตำนานในการอธิบายพิธีกรรม และสร้างขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม แม้พิธีกรรมนี้จัดเป็นปีสุดท้ายใน พ.ศ. ๒๕๓๖ แต่ก็ดำรงอยู่ได้ถึง ๓๖ ปี แสดงให้เห็นถึงช่วงเวลา “พิธีกรรมประดิษฐ์” นี้ได้ดำรงอยู่ในสังคมซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร อันเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่าเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปคนในสังคมไทยก็สามารถประดิษฐ์พิธีกรรมใหม่ๆ ขึ้นมาในสังคมได้ นอกจากนี้ในวิทยานิพนธ์ของพิเชฐ สายพันธุ์ มองว่า *พิธีบูชาสัตตนาคราช* เป็น “พิธีกรรมร่วมสมัย” อีกด้วย

จากตัวอย่างพิธีกรรมที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าในสังคมอีสานมีวิธีการ “ประดิษฐ์” พิธีกรรม และ “ปรับเปลี่ยน” รวมทั้ง “ตีความ” พิธีกรรมใหม่ให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของตนมากขึ้น

ในกรณีของ “งานบุญเดือนสาม” ที่วัดป่าสักคาราม ชุมชนบ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีการจัด “งานบุญเดือนสาม” แตกต่างจากชุมชนอื่นเพราะโดยปกติตาม “ฮีตสิบสอง” ในบุญเดือนสามจะต้องทำบุญข้าวจี๋ ตามภาษิตอีสานที่มีมาช้านานว่า

^๕ เรื่องเดียวกัน, บทคัดย่อ.

^๖ พิเชฐ สายพันธุ์, “นาคราชคืออีสานลุ่มน้ำโขง: ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕).

“อดีตหนึ่งนั้น เถิงเดือนสามได้พากันทำข้าวจี
ไปถวายสังฆเจ้าเอาเท่หม่มบุญ
กุศลยังสินำคำตามเฮามือละคาบ
หากธรรมเนียมจั่งซี้มีแท้แต่นาน”^{๑๑}

แม้ว่าชาวบ้านท่าม่วงยังมีการทำบุญข้าวจีอยู่ แต่บุญใหญ่ของเดือนสามที่ชุมชนท่าม่วงกลับไม่ใช่งานบุญข้าวจีตาม “ฮิตสิบสอง” แต่เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านเรียกว่า “บุญเดือนสาม” ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่จัดอย่างยิ่งใหญ่กว่างานอื่นใดใน “ฮิตสิบสอง” และอยู่ในขอบข่ายของคำว่า “พิธีกรรมประดิษฐ์” ดังที่ผู้วิจัยจะได้อธิบายให้เห็นถึงคติการสร้าง และการประดิษฐ์เรื่องประกอบพิธีที่ทำให้กล่าวได้ว่าเป็นการประดิษฐ์พิธีกรรมขึ้นใหม่

ชุมชนท่าม่วงได้ประดิษฐ์พิธีกรรมขึ้นใหม่ใน “งานบุญเดือนสาม” โดยพระครูศีลสาราภรณ์ เป็นผู้ริเริ่มจัดงานขึ้น แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการจัด “งานบุญเดือนสาม” มีที่มาจากการสร้างพระธาตุพนมจำลองของวัดป่าสักคารามแล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๕๓๕ และในปีเดียวกันทางวัดและชาวบ้านจึงได้จัด “งานบุญเดือนสาม” ขึ้นเพื่อเป็นการฉลองพระธาตุพนมจำลองที่สร้างแล้วเสร็จ โดยจัดงานในวันแรม ๑ ค่ำ และ ๒ ค่ำของเดือนสาม หลังจากนั้นจึงจัดพิธีกรรมนี้ให้เป็นการประจำปีของชุมชน^{๑๒}

“บุญเดือนสาม” ที่ชุมชนท่าม่วงมีลักษณะพิเศษที่น่าสนใจคือ การจัดองค์ประกอบของงานหลายส่วนในพิธีกรรมเดียวกันนี้นอกจากจะมีการฉลองพระธาตุพนมจำลองแล้ว ยังมีการจัดงานบูชาบูรพาจารย์เป็นการระลึกถึงพระคุณของบูรพาจารย์ที่ล่วงลับ มีการสร้างนกหัสติลิงค์และนำรูปหล่อของหลวงปู่ทองมา (เจ้าอาวาสวัดคนก่อนที่มรณภาพแล้ว) ไปไว้บนนกหัสติลิงค์เพื่อให้ลูกศิษย์ได้กราบไหว้ นอกจากนี้ยังมีพิธีพุทธาภิเษก การบวชชีพรหมณ์ สามเณร การแห่ปราสาทผึ้ง การสะเดาะเคราะห์ และงานวันมาฆบูชาที่มีส่วนคาบเกี่ยวใน “งานบุญเดือนสาม” นี้ด้วย ความหลากหลายของการจัดงานดังกล่าวเป็นความน่าสนใจในเรื่องของการสร้างพิธีกรรม จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดคำถามในเบื้องต้นว่าอะไรคือพิธีกรรมหลักใน “งานบุญเดือนสาม” มีวิธีคิดวิธีสร้างพิธีกรรมอันหลากหลายเหล่านี้มาจากความเชื่อใดบ้าง

^{๑๑} จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้านอีสาน (กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.), หน้า ๒๖.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูศีลสาราภรณ์, เจ้าอาวาสวัดป่าสักคาราม, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

แม้ “งานบุญเดือนสาม” จะเป็นการผสมผสานความเชื่ออันหลากหลาย แต่ในแต่ละปีผู้จัดงานจะกำหนดแนวคิดสำคัญและสร้างแนวคิดนั้นๆ ให้มีความโดดเด่น เช่น ใน พ.ศ.๒๕๕๑ มีแนวคิดของการจัดงานเรื่อง “พระเจ้าสิบชาติ” ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการจัดงานบุญพระเวสแต่แตกต่างกันที่การเทศนานั้นจะเป็นการเทศน์เรื่องราวตามทศชาติ อันเป็นเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าทั้งสิบชาติ^{๑๑} นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าใน “งานบุญเดือนสาม” มีพิธีกรรมหลักอีกอย่างหนึ่งซึ่งมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งคืองานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น^{๑๒} โดยเฉพาะในเรื่องเครื่องประกอบพิธีและการนำคัมภีร์ไบเบิลเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น^{๑๓} มาเทศน์ทุกครั้งที่มีการจัดงาน แม้จะเปลี่ยนแนวคิดของการจัดงานไปเป็นเรื่องอื่นๆ แต่งานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นก็ยังคงเป็นพิธีกรรมหลักที่ปฏิบัติอยู่

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในเบื้องต้น ผู้วิจัยเห็นว่างานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้น เป็นการตีความคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เชื่อว่ามีจำนวนแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้น ในพิธีนี้จะมีการเตรียมเครื่องประกอบพิธีต่างๆ ให้ครบถ้วน โดยเครื่องประกอบพิธีแต่ละอย่างจะต้องมีจำนวนแปดหมื่นสี่พันชั้น เช่น ประรูป ประทีป ธงช่อ ธงไชย ก็ต้องเตรียมให้ครบตามจำนวนแปดหมื่นสี่พัน^{๑๔} จากการสังเกตการประกอบพิธีกรรมใน พ.ศ.๒๕๕๒ ผู้วิจัยพบว่างานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นมีขั้นตอนของการประกอบพิธี และเครื่องประกอบพิธีที่น่าจะนำมาศึกษาค้นคว้าต่อในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์เพราะเป็นตัวอย่างของพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นการประดิษฐ์ทั้งในด้านองค์ประกอบของพิธี และเครื่องประกอบพิธี

ในด้านองค์ประกอบของพิธีนั้น มีการสร้าง “หอบูชา” เก้าชั้นซึ่งแทนพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าทั้งเก้าประการ^{๑๕} และประดับตกแต่งหอบูชาทั้งเก้าชั้นด้วยเครื่องประกอบพิธี ตรงกลางของ “หอบูชา” ทำเป็นที่นั่งสำหรับพระสงฆ์ประกอบพิธี นอกจากนี้ยังมีการสร้าง “หอบูชา

^{๑๑} สมัย วรรณอุคร, ยุทธพงศ์ มาตย์วิเศษ และ ทิพย์วาริ สงนอก, บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลและวัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาพระครูสีลสาราภรณ์ วัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด (โครงการอนุรักษ์ไบเบิลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗-๖๘, (อัคราณา)

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสีลสาราภรณ์, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

^{๑๓} สัมภาษณ์ ยุทธพงศ์ มาตย์วิเศษ, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

เทวดา” แวดล้อมหอบูชา ๓๒ หอ และมีการนำผู้พระธรรม คัมภีร์ไบเบิลมาตั้งไว้ที่หน้า “หอบูชา” อันเป็นสัญลักษณ์แทนพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การจัดวางองค์ประกอบภายในงานแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ทั้งพระพุทธคือ “หอบูชา” พระธรรมคือคัมภีร์ไบเบิลเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ และพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมอันเป็นคติการสร้างองค์ประกอบของงาน

ส่วนด้านของเครื่องประกอบพิธีนั้นมีความโดดเด่นทั้งในเรื่องของจำนวนและการสร้างความเชื่อที่เกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธี ดังนั้นการศึกษาเครื่องประกอบพิธีที่เป็นวัตถุสัญลักษณ์น่าจะนำไปสู่การทำความเข้าใจและเห็นตัวอย่างของคติการสร้างพิธีกรรมได้ชัดเจนขึ้น

ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างการประดิษฐ์เครื่องประกอบพิธีที่เรียกว่า “พระมงคลยอดแก้วดวงธรรม” เพื่อให้เห็นถึงความน่าสนใจทั้งในแง่ของการอธิบายที่มาและการนำพระมงคลยอดแก้วดวงธรรมไปใช้ในพิธีกรรม “พระมงคลยอดแก้วดวงธรรม” เป็นเครื่องประกอบพิธีที่ชาวบ้านเรียกว่า “เครื่องกริยาบูชา” มีลักษณะคล้ายแท่งดินสอขนาดใหญ่ ปลายแหลม ภายในบรรจุดอกไม้ตากแห้งที่บดเป็นผง แล้วนำมาหุ้มด้วยหญ้าคา ที่ทาสีแล้วซึ่งมีทั้งหมดเจ็ดสีตามจำนวนวัน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีชมพู สีเขียว สีส้ม สีฟ้า และสีม่วง เมื่อหุ้มด้วยหญ้าคาแล้วก็จะนำพระคาถาที่เขียนด้วยตัวอักษรธรรมอีสานมาติดไว้ทั้งสี่ด้านของ “พระมงคลยอดแก้วดวงธรรม”

จากการสัมภาษณ์พระครูสีลสาราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดป่าสักคาราม ถึงการนำหญ้าคามาเป็นส่วนประกอบของพระมงคลยอดแก้วดวงธรรมว่ามีที่มาอย่างไร ท่านให้คำอธิบายโดยอ้างถึงประวัติของพระพุทธเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้ที่ได้รับหญ้าคาแล้วใช้ปูเป็นบัลลังก์นั่งใต้ต้นศรีมหาโพธิ์

“...มหาบุรุษทรงตั้งมั่นพระทัยว่า จักได้ตรัสรู้
พระสัพพัญญุตญาณแน่ ได้เสด็จพักก่อนในป่าต้นสาละ
จนถึงเวลาบ่ายคล้อย จึงดำเนินแสวงหาที่บำเพ็ญเพียร
ทางใจ ระหว่างทางทรงรับหญ้าคาปกเกล้าจากสตรี
พรหมณ์ผู้มีศรัทธาถวาย ทันใดนั้นทรงพบต้น
ศรีมหาโพธิ์ ต้นโพธิ์นี้มีอายุ ๓๕ ปีเท่าพระองค์เพราะ
เป็นสหชาติ คือ เกิดวันเดียว ปีเดียวกันกับมหาบุรุษ

เมื่อทรงเห็นก็มีพระทัยรู้ว่าสถานที่แห่งนี้แหละที่เราจะ
ได้ตรัสรู้พระโพธิญาณแล้วทรงลาดหญ้าคาเป็นบัลลังก์
ทรงประทับนั่งบนบัลลังก์หญ้า หันพระปฤษฎางค์เข้า
ด้านศรีมหาโพธิ์ผืนพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ซึ่ง
มีแม่น้ำเนรัญจรายู่ตรงหน้า...”^{๖๖}

คติการสร้าง “พระมณฑลยอดแก้วดวงธรรม” ที่พระครูสีลสาราภรณ์กล่าวถึงจึงเป็นการ
สร้างวัตถุสัญลักษณ์โดยอ้างอิงกับประวัติพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ท่านยังอธิบายถึงที่มาของหญ้าคา
จากตำนานน้ำท่วมโลกของศาสนาพราหมณ์ฮินดู ที่เชื่อว่าเมื่อครั้งที่น้ำท่วมโลก พระพรหมเป็นผู้
หว่านหญ้าคาลงมายังโลกมนุษย์ หญ้าคาจึงกลายเป็นพื้นดินให้มนุษย์ได้อยู่อาศัย^{๖๗} จากความสำคัญ
ของหญ้าคาคงกล่าวท่านจึงได้นำมาเป็นส่วนประกอบของ “พระมณฑลยอดแก้วดวงธรรม”

นอกจากนี้ดอกไม้ที่บรรจุใน “พระมณฑลยอดแก้วดวงธรรม” มีทั้งหมด ๕ ชนิด คือ ดอกบัว
หลวง ดอกบัวขาว ดอกบัวแดง ดอกผักตบชวา และดอกปีป ซึ่งพระครูสีลสาราภรณ์อธิบายว่าใช้
ในการปราบมาร ๕ ประการ ได้แก่ กิเลสมาร ชันชมาร อภิสังขารมาร เทวบุตรมาร และมัจจุ
มาร^{๖๘} นอกจากนี้ในแง่หนึ่งยังเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ คือ พระพุทธกกุสันธ พระ
พุทธโกนาคมน์พระพุทธรักษสप्त พระพุทธโคดม และพระพุทธรศรียเมตไตรย ซึ่งเป็นการอธิบาย
ความสัมพันธ์ของวัตถุที่สร้างขึ้นในเชิงอนุภาคตัวเลข

นอกจากความน่าสนใจในด้านองค์ประกอบและเครื่องประกอบพิธีแล้ว ด้านการจัดเตรียม
งานก็ต้องอาศัยระยะเวลาและความร่วมแรงร่วมใจจากชาวบ้าน เพราะต้องใช้เครื่องประกอบพิธีแต่
ละอย่างจำนวนแปดหมื่นสี่พันชิ้นซึ่งเป็นจำนวนที่มากพอสมควร การเตรียมงานจึงเริ่มตั้งแต่เดือน
สิบสองคือระยะเวลาหลังจากทำบุญกฐินแล้วเสร็จ^{๖๙} และบางครั้งต้องเดินทางไปหาอุปกรณ์
ประกอบพิธีในชุมชนใกล้เคียงด้วย ระหว่างที่ผู้วิจัยกำลังเก็บข้อมูลภาคสนามในเดือนกันยายน

^{๖๖} อนุชิต คำของเมือง และคณะ, พุทธประวัติ หนังสือเรียนนักธรรมชั้นตรี ฉบับมาตรฐานบูรณาการ
ชีวิต. (กรุงเทพฯ: เลียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๘๘.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูสีลสาราภรณ์, เจ้าอาวาสวัดป่าสักคาราม, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ ๘,
กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๔-๑๐๕.

^{๖๙} สัมภาษณ์ สิงห์ สุทธิประภา, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

พ.ศ. ๒๕๕๒ พบว่าชาวบ้านได้เริ่มเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมบ้างแล้ว คือ การหาคอกไม้ที่เป็นเครื่องประกอบพิธีใน“พระมงคลยอดแก้วดวงธรรม” ทั้ง ๕ ชนิดมาตากแห้งเพื่อนำไปบดเป็นผงและใช้ในพิธีกรรมต่อไป

จากตัวอย่างทั้งด้านองค์ประกอบและเครื่องประกอบพิธีที่กล่าวมานี้จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดคำถามในเบื้องต้นว่า การอธิบายที่มาของเครื่องประกอบพิธีกรรม ที่พระครูสีลสาราภรณ์ประดิษฐ์ขึ้นในงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดนี้ มีคติการสร้างและวิธีคิดในการสร้างพิธีกรรมอย่างไร

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษางานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์ โดยวิเคราะห์ให้เห็นถึงคติการสร้าง องค์ประกอบของพิธี ผู้นำพิธี ผู้เข้าร่วมพิธี ขั้นตอนการเตรียมงาน ตลอดจนวิเคราะห์สัญลักษณ์ในพิธีกรรมนี้ทั้งวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจวิถีชีวิต วิธีการคิดและการสร้างความเชื่อในสังคมอีสานปัจจุบันที่แสดงออกผ่านพิธีกรรมได้ชัดเจนขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑. ปกรวรรตคัมภีร์โบลานเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมจันท์ ฉบับวัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด จากอักษรธรรมอีสานให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน
๒. วิเคราะห์ประวัติความเป็นมาและคติการสร้างงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ที่วัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์
๓. วิเคราะห์องค์ประกอบและสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ที่วัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓ สมมติฐานในการศึกษา

งานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ที่วัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพิธีกรรมประดิษฐ์ซึ่งมีการสร้างสัญลักษณ์จากคัมภีร์โบลานเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมจันท์ และคติความเชื่ออื่นๆ ในชุมชนให้เป็นรูปธรรมผ่านเครื่องประกอบพิธีและบริบทของพิธีกรรม เพื่อสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนา

๑.๔ ข้อตกลงเบื้องต้น

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ถือว่างานบุญแปดหมื่นสี่พันพระชนมพรรษาเป็น “พิธีกรรมประดิษฐ์” ซึ่งหมายถึง พิธีกรรมที่จัดทำขึ้นมาใหม่ ซึ่งไม่มีอยู่ในสังคมประเพณีดั้งเดิม โดยมีการคิดขั้นตอนการประกอบพิธี หรือเครื่องประกอบพิธีขึ้นมาใหม่ จากฐานความเชื่อที่มีอยู่เดิม

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้ตัวบทคัมภีร์โบราณเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระชนมพรรษา
๒. ทำให้ทราบถึงคติการสร้าง องค์ประกอบของพิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับงานบุญแปดหมื่นสี่พันพรรษา ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
๓. ทำให้เข้าใจสัญลักษณ์ของงานบุญแปดหมื่นสี่พันพรรษา ที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อและอาชีพของคนในชุมชน
๔. ทำให้เข้าใจวิธีการประดิษฐ์พิธีกรรมในสังคมไทย ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของชุมชน

๑.๖ วิธีดำเนินการศึกษา

๑.๖.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

การรวบรวมข้อมูลเอกสาร

- รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด
- รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพิธีกรรมในรอบปี
- รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาการสร้างสรรค์ การ

เปลี่ยนแปลง และสัญลักษณ์ของพิธีกรรม

การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

- รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังของบ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
- รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันพรรษา ทั้งประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของการจัดงาน ขั้นตอนการเตรียมงาน และขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม
- รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคัมภีร์โบราณเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระชนมพรรษา และปริวรรตจากอักษรธรรมอีสานเป็นอักษรไทยปัจจุบัน

๑.๖.๒ ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

- วิเคราะห์องค์ประกอบของการจัดงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ที่วัดป่าสักคาราม
- วิเคราะห์คติการสร้างงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ว่ามีที่มา ความเชื่อ ที่สัมพันธ์กับความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชุมชนอย่างไร
- วิเคราะห์สัญลักษณ์ของงานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ทั้งวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์

๑.๖.๓ ชั้นนำเสนอข้อมูล นำเสนอข้อมูล อภิปรายผล สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

๑.๗ ขอบเขตของการศึกษา

ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตของการศึกษาพิธีกรรมนี้ออกเป็น ๒ ประเด็นคือ ขอบเขตด้านพื้นที่ และขอบเขตด้านระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา

๑.๗.๑ ในด้านพื้นที่ศึกษา เป็นการศึกษางานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ที่วัดป่าสักคารามบ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เท่านั้น

๑.๗.๒ ด้านระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลพิธีกรรมระหว่างปีพ.ศ. ๒๕๕๒ - พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยจะอาศัยการเก็บข้อมูลภาคสนามทางคติชนวิทยาจำนวน ๕ ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ ๑	ระหว่างวันที่ ๗-๘	กุมภาพันธ์	๒๕๕๒
ครั้งที่ ๒	ระหว่างวันที่ ๑๓	กุมภาพันธ์	๒๕๕๒
ครั้งที่ ๓	ระหว่างวันที่ ๒๕-๒๖	เมษายน	๒๕๕๒
ครั้งที่ ๔	ระหว่างวันที่ ๗-๘	กันยายน	๒๕๕๒
ครั้งที่ ๕	ระหว่างวันที่ ๑๕	กุมภาพันธ์ - ๑๐	มีนาคม ๒๕๕๓

๑.๘ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้ได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น ๒ ประเด็น คือ

๑.๘.๑ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพิธีกรรม

๑.๘.๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์

๑.๘.๑ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพิธีกรรม

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพิธีกรรม จะช่วยทำให้เห็นภาพคร่าวๆ ของการศึกษาพิธีกรรมที่มีผู้ทำไว้แล้ว โดยผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อย่อยของการศึกษาพิธีกรรมออกเป็น ๓ ประเด็นคือ การศึกษาเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมในรอบปี การศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรม และ การศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมประดิษฐ์

-เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพิธีกรรมในรอบปี

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประเพณีพิธีกรรมในรอบปี เป็นพื้นฐาน ความคิดความเชื่อที่จะทำให้เห็นความสำคัญของพิธีกรรมในแต่ละเดือนในรอบปี จากการสำรวจ ผู้วิจัยพบว่าม้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งการศึกษาโดยภาพรวมคือการศึกษาประเพณีทั้งสิบสองเดือน และการศึกษาเฉพาะประเพณีใดประเพณีหนึ่ง

การศึกษาประเพณีในรอบปีในภาพรวมนั้น ประคอง นิมมานเหมินท์ ได้ศึกษาเรื่อง ประเพณีสิบสองเดือน : วิถีชีวิตไทในรอบปี^{๒๐} โดยศึกษาจากกลุ่มชนชาติไทหลายกลุ่ม เช่น ไทดำ ไทขาว ลาว ไทลื้อ โดยใช้ข้อมูลจากตำนาน นิทาน และเพลงพื้นบ้านมาประกอบ ผลของการศึกษาชี้ให้เห็นว่าแนวปฏิบัติในแต่ละเดือนในรอบปีเป็นเรื่องสำคัญของชนชาติไท และเป็นที่รับรู้ร่วมกันในสังคม และอาจจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย นอกจากนี้พิธีกรรมในรอบปียังทำให้เกิดการสร้างสรรคัวรรณกรรมของชนชาติไทอีกด้วย

ที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ยูพา กาพนนครและคณะ ได้นำเสนอรายงานการวิจัยเรื่อง ประเพณีอีสานในเชิงอนุรักษ์และเผยแพร่^{๒๑} เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับ

^{๒๐} ประคอง นิมมานเหมินท์, บทที่ ๔ “ประเพณีสิบสองเดือน : วิถีชีวิตไทในรอบปี” ใน รายงานการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท : ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง.

^{๒๑} ยูพา กาพนนคร และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่องประเพณีอีสานในเชิงการอนุรักษ์และเผยแพร่ (อุบลราชธานี: สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๔๔).

ประเพณีอีสานในด้านการเรียนรู้วิถีชีวิต การมองเห็นคุณค่าและประโยชน์ การนำมาปรับใช้ในวิถีชีวิต และการอนุรักษ์เผยแพร่

ส่วนการศึกษาพิธีกรรมในรอบปีเฉพาะบางพิธีกรรมนั้น ผู้วิจัยพบว่าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามพิธีกรรมของชุมชนที่ศึกษา และวิเคราะห์ในแง่ของความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมนั้นๆ ซึ่งมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประเพณีในรอบปีของภาคอีสาน ดังนี้

บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก บ้านกุดรัง ตำบลกุดรัง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม^{๒๒} ของพวงพิกุล มัชฌิมา เป็นการศึกษาองค์ประกอบพิธีกรรม ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม และคติความเชื่อ โดยในด้านความสัมพันธ์ของประเพณีนั้นมีทั้งความสัมพันธ์เฉพาะบุคคลและความสัมพันธ์โดยรวม โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องผีตาแฮก และความเชื่อเรื่องบุญกุศล

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตร บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม^{๒๓} ของประสพสุข ฤทธิเดช เป็นการศึกษาพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาหลายพิธีกรรม โดยแบ่งเป็นพิธีกรรมในภาวะปกติ และพิธีกรรมเมื่อประสบปัญหาทางการเกษตร ซึ่งส่วนหนึ่งได้กล่าวถึงพิธีกรรมในรอบปี และวิเคราะห์บทบาทของพิธีกรรมทั้งต่อระดับปัจเจกบุคคล คือ คลายความกังวลใจ สร้างความบันเทิง และทำให้มีกำลังใจในการประกอบอาชีพ และบทบาทต่อสังคมโดยรวม คือ ทำให้สังคมสงบสุข

^{๒๒} พวงพิกุล มัชฌิมา, “บุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก บ้านกุดรัง ตำบลกุดรัง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๗).

^{๒๓} ประสพสุข ฤทธิเดช, “พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตร บ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๗).

ประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่ และบุญข้าวจ้ที่บ้านหนองกง ตำบลเสื่อโก้ก อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม^{๒๔} ของศูนย์ การงาน เป็นการศึกษาพิธีกรรมสองพิธีกรรมในพื้นที่เดียวกัน เก็บข้อมูลองค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม บุคคล เวลา สถานที่ และวัตถุสิ่งของ รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพ และการถวายข้าวจ้แก่พระสงฆ์

ประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด^{๒๕} ของสมพร พิมรัตน์ ศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการประกอบพิธี และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีกับวิถีชีวิตของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีความสัมพันธ์ในเรื่องการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้นำเพ็ญกุศล เป็นแหล่งศึกษาพระธรรมวินัยของพระสงฆ์และชาวบ้าน

การศึกษารูปแบบการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร^{๒๖} ของวิภาชน์ เทศน์ธรรม เป็นการศึกษาพัฒนาการของรูปแบบในการจัดบุญงานบั้งไฟ และวิเคราะห์ถึงแนวโน้มการจัดงานบุญบั้งไฟในอนาคต ผลการศึกษาพบว่าคติความเชื่อเรื่องแถนมีบทบาทลดน้อยลง กลายเป็นการจัดงานเพื่อจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยว

โลกทัศน์ต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชาวตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม^{๒๗} ของถนอมศิลป์ โทบุญ เป็นการศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของบุญบั้งไฟ โดยศึกษาโลกทัศน์ของบุญบั้งไฟที่มีต่อมนุษย์ ต่อธรรมชาติ และต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ สรุปผลการศึกษาว่าความเชื่อต่อเรื่องแถนเปลี่ยนแปลงไป

^{๒๔} ศูนย์ การงาน, “ประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่ และบุญข้าวจ้ที่บ้านหนองกง ตำบลเสื่อโก้ก อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐).

^{๒๕} สมพร พิมรัตน์, “ประเพณีบุญเข้าปริวาสกรรม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐).

^{๒๖} วิภาชน์ เทศน์ธรรม, “การศึกษารูปแบบการจัดงานบุญบั้งไฟ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑).

^{๒๗} ถนอมศิลป์ โทบุญ, “โลกทัศน์ต่อประเพณีบุญบั้งไฟของชาวตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๘).

รายงานการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาและโลกทัศน์ชาวอีสานกรณีสร้างงานศิลปะพื้นบ้านในงานบุญผะเหวด^{๒๔} ของมูรี พันทวี ผลการศึกษาพบว่า การจัดเตรียมงานเป็นช่วงที่ชาวบ้านสร้างศิลปกรรมได้มากที่สุด เพราะมีโอกาสสร้างจิตรกรรม ประติมากรรม และงานช่างหลายประเภท เช่น งานจักสาน งานถักทอ งานทำกระดาษ งานทำดอกไม้ใบตอง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดสถานที่ให้มีบรรยากาศที่สอดคล้องอันส่งผลต่อความรู้สึกดีในพิธีกรรม ซึ่งเกิดจากการสะสมและพัฒนาภูมิปัญญาของชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับแรงบันดาลใจจากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งโลกปัจจุบันและโลกหน้า ทั้งยังนำเอาวัสดุท้องถิ่นมาสร้างงานได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมเดียวกันในต่างพื้นที่ คือ การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญพระเวสของจังหวัดร้อยเอ็ด กับบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอขามเฒ่า จังหวัดมหาสารคาม^{๒๕} ของภักดี เอื้อราษฎร์ ผลการศึกษาพบว่า การจัดงานบุญพระเวสของทั้งสองที่มีองค์ประกอบด้านวัตถุ เวลา สถานที่ และบุคคลคล้ายกัน แต่ที่จังหวัดร้อยเอ็ดมีจุดประสงค์ของการจัดงานเพิ่มขึ้นคือจัดเป็นประเพณีประจำจังหวัด และจุดประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติและเครื่องประกอบพิธียังคงเหมือนกันทั้งสองแห่ง

การรวบรวมวิทยานิพนธ์ในประเภทนี้จะช่วยให้มองเห็นและเข้าใจวิถีชีวิตของชาวอีสานซึ่งมีฐานความคิดความเชื่อและผูกพันอยู่กับประเพณีในรอบปี และทำให้มองเห็นภาพรวมของพิธีกรรมในรอบปีของชาวอีสานด้วย

-งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรม

มีงานวิจัยที่น่าสนใจสัญลักษณ์ของ Victor turner มาศึกษาพิธีกรรมอยู่บ้าง ดังนี้

^{๒๔} มูรี พันทวี, ภูมิปัญญาและโลกทัศน์ชาวอีสานกรณีสร้างงานศิลปะพื้นบ้านในงานบุญผะเหวด (งานวิจัยเงินทุนสนับสนุนประเภทการวิจัยทั่วไป ประจำปี ๒๕๓๘ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๓).

^{๒๕} ภักดี เอื้อราษฎร์, “การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบุญพระเวสของจังหวัดร้อยเอ็ด กับบ้านบ่อใหญ่ ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอขามเฒ่า จังหวัดมหาสารคาม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐).

สัญลักษณ์สำคัญในบุญบังไฟ : การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา^{๑๐} โดย สุริยา สมุทคุปดีและพัฒนา กิตติอาษา ได้ศึกษาทั้งผู้เข้าร่วมบุญบังไฟ พฤติกรรมการแสดงออกของผู้เข้าร่วมพิธี ภาษาและคำพูดที่ใช้ และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในบุญบังไฟ ซึ่งเป็นการศึกษาทั้งวัตถุ สัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ และสรุปความหมายของบุญบังไฟที่มีต่อชุมชนชาวนาอีสาน

โดยสรุปได้เป็น ๓ ประเด็นคือ เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ เป็นพิธีกรรมที่สวนทางกับความเป็นจริงในสังคม และสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะโครงสร้างทางสังคม

ในปีต่อมา สุริยา สมุทคุปดีและคณะ ยังได้นำเสนอผลการศึกษาเรื่อง บุญผะเหวดของชาวอีสาน : การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา^{๑๑} ผลการศึกษาพบว่า บุญผะเหวดเป็นพิธีกรรมแห่งความอุดมสมบูรณ์ โดยศึกษาจากช่วงเวลาของการประกอบพิธีกรรม สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม พฤติกรรมและการแสดงออกของผู้ร่วมพิธีกรรม และสัญลักษณ์ที่แสดงผ่านเรื่องประกอบพิธีกรรมล้วนแล้วแต่สัมพันธ์กับความอุดมสมบูรณ์ทั้งสิ้น

ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีวิทยานิพนธ์เรื่อง นาคาคติอีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย^{๑๒} ของพิเชฐ สายพันธุ์ เป็นการศึกษาพิธีบูชาสัตวนาค ที่วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม โดยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Victor turner มาเป็นกรอบในการศึกษาและวิเคราะห์ให้เห็นว่าสัญลักษณ์หลักในพิธีกรรมนี้คือพญานาค มีการสื่อความหมายในสัญลักษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเวลา ชื่อของพญานาค ตำแหน่งของพญานาคในพิธี และท้ายที่สุดแล้วสัญลักษณ์ที่ถูกแปรรูปลักษณะจะเป็นสิ่งที่นำพากระบวนการทางพิธีกรรมและบุคคลไปสู่เป้าหมายของพิธี

^{๑๐} สุริยา สมุทคุปดีและพัฒนา กิตติอาษา, สัญลักษณ์สำคัญในบุญบังไฟ : การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา (ขอนแก่น : ห้องปฏิบัติการทางมานุษยวิทยาของอีสาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗).

^{๑๑} สุริยา สมุทคุปดีและคณะ, บุญผะเหวดของชาวอีสาน : การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา (ขอนแก่น : ห้องปฏิบัติการทางมานุษยวิทยาของอีสาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗).

^{๑๒} พิเชฐ สายพันธุ์, “นาคาคติอีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘).

ในหนังสือของปฐม หงษ์สุวรรณ เรื่อง กาลครั้งหนึ่ง : ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม^{๓๓} ได้กล่าวถึงการศึกษาตำนานในเชิงสัญลักษณ์นิยม และแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์ของ Victor turner ว่ามีความสนใจเกี่ยวกับเรื่องศาสนาและพิธีกรรม โดยได้ยกตัวอย่างให้เห็นถึงงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีสัญลักษณ์นิยมของ Turner เรื่อง The Forest of Symbol : Aspects of Ndembu Ritual ซึ่งเป็นการวิเคราะห์สัญลักษณ์ทางพิธีกรรมในสังคมเคิมบู ชนเผ่าในทวีปแอฟริกา และชี้ให้เห็นว่ากระบวนการทางสังคมหรือวัฒนธรรมหนึ่งๆ นั้นมักแสดงออกมาโดยผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ

นอกจากแนวคิดการศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมของ Victor turner แล้วยังมีแนวคิดการศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ ในหนังสือเรื่อง วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ^{๓๔} เขียนโดยอकिन รพีพัฒน์ ได้ศึกษาทฤษฎีของเกียร์ซ นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกา โดยกล่าวถึงมนุษย์กับสัญลักษณ์ ลักษณะของสัญลักษณ์ สัญลักษณ์ทางศาสนา และการตีความหมายสัญลักษณ์ในวัฒนธรรม และยกตัวอย่างการศึกษางานศพของพระราช และพิธีสตี ในบาห์ลีและเสนอแนวคิดของการศึกษาสัญลักษณ์ว่ามี ๒ วิธีคือ การบรรยายรูปแบบของสัญลักษณ์ให้ชัดเจนและการตีความรูปแบบนั้นในบริบทและโครงสร้างของความหมายที่มีรูปแบบของสัญลักษณ์นั้นปรากฏอยู่

-งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาประเพณีประคิษฐ์

บุคคลที่นำแนวคิดนี้มาอธิบายคือ Eric Hobsbawm และ Terence Range (๑๙๘๓) ในหนังสือ “The Invention of Tradition”^{๓๕} เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุโรป ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

Hobsbawm อธิบายว่า ประเพณีประคิษฐ์ หมายถึง ชุดของวิธีปฏิบัติ (a set of practices) มีลักษณะเชิงพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ที่ต้องการส่งทอดค่านิยมหรือแบบแผนความประพฤติที่แน่นอน

^{๓๓} ปฐม หงษ์สุวรรณ, กาลครั้งหนึ่ง : ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๓๔} อकिन รพีพัฒน์, วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๑).

^{๓๕} Hobsbawm อ้างถึงใน คาริน อินทร์เหมือน, “แนวคิดเรื่องการประคิษฐ์ประเพณี จาก “Introduction: Inventing Tradition” ของอิริคฮอบบอว์ม,” วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา, ๒๑(๑) ๑๙๘-๒๐๒, ๒๕๕๕.

ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองสถานการณ์ใหม่ๆ โดยการอ้างอิงกับสถานการณ์เก่า ในแง่นี้การอ้างอิงกับสถานการณ์เก่าในงานบุญแปดหมื่นสี่พันชั้นคือการอ้างอิงในด้านประวัติความเป็นมาของพิธีกรรม โดยอ้างอิงจากคัมภีร์ไบเบิลในเรื่องแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นนั้นเอง

นอกจากนี้ Hobsbawm ยังอธิบายเพิ่มเติมว่าประเพณีประติษฐานต้องมีลักษณะเชิงพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์ ที่ต้องการส่งทอดค่านิยมหรือแบบแผนความประพฤติที่แน่นอน โดยกระทำซ้ำตามแบบเดิมเพื่อแสดงความต่อเนื่องกับอดีต ดังนั้นประเพณีประติษฐานจึงสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับอดีต โดยใช้ประวัติศาสตร์สร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำและเป็นตัวเชื่อมประสานสายสัมพันธ์ของผู้คน และบ่อยครั้งที่มันกลายเป็นสัญลักษณ์ในการต่อสู้ด้วย

สำหรับประเทศไทย มีการนำแนวคิดเรื่องประเพณีประติษฐานมาอธิบายการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมในสังคมไทย คือวิทยานิพนธ์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ของ เอกรินทร์ พึ่งประชา เรื่อง พระราหู: ประเพณีประติษฐานแห่งวัดศิระชะทอง^{๓๖} ผลการวิจัยพบว่าพระราหูมีสาระสำคัญบางประการที่รักษาไว้ได้ซึ่ง “ความศักดิ์สิทธิ์” เป็นการเชื่อมโยงเข้ากับปรากฏการณ์ธรรมชาติ ผลการศึกษาที่อยู่ภายใต้แนวคิด “ประเพณีประติษฐาน” ทำให้ประจักษ์ชัดว่าความเชื่อเรื่องพระราหูแห่งวัดศิระชะทองนั้นก่อตัวขึ้นจากการสร้าง “อดีต” และการอ้างอิงใหม่

ที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของ บัวไข เฟิงพระจันทร์ เรื่อง การฟื้นฟูคัมภีร์ไบเบิลในยุคจินตนาการใหม่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว^{๓๗} ผลการวิจัยพบว่าเป็นการนำคัมภีร์ไบเบิลซึ่งเป็นมรดกทางปัญญา ความทรงจำในอดีต สำนักทางประวัติศาสตร์มาสร้าง “อัตลักษณ์แห่งชาติ” ของรัฐบาลลาวสมัยใหม่ การฟื้นฟูคัมภีร์ไบเบิลจึงเป็นกลไกของอำนาจและการสร้างความชอบธรรมของรัฐในการจัดการกับวัฒนธรรมและประเพณีที่มีอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ภายใต้เงื่อนไขบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

๒. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์

^{๓๖} เอกรินทร์ พึ่งประชา, “พระราหู: ประเพณีประติษฐานแห่งวัดศิระชะทอง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕).

^{๓๗} บัวไข เฟิงพระจันทร์, “การฟื้นฟูคัมภีร์ไบเบิลในยุคจินตนาการใหม่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑).

การสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้ จะช่วยให้เข้าใจบทบาทของ พระสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทย ทั้งบทบาทในด้านการพัฒนาสังคม พัฒนาระบบการศึกษา และ โดยเฉพาะบทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ประจวบ แสนกลาง ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสณาธุระที่มีต่อสังคมอีสานเหนือ : กรณีศึกษาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พ.ศ.๒๔๓๖-พ.ศ.๒๕๒๕^{๓๘} ผลการศึกษาพบว่าพระสงฆ์มี บทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและอบรมสั่งสอนประชาชน นอกจากนี้ยังมีส่วนช่วยให้ สังคมพัฒนา คือการช่วยเหลือประชาชนในด้านปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น สร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ถนน แหล่งกักเก็บน้ำ เป็นต้น

บุศรา เกียรติอุตสาหกุล ศึกษาบทบาทคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายต่อการส่งเสริมอุดมการณ์ ทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๓๙} ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายมีบทบาทหลายด้าน เช่น การเป็นศาสนทายาท การสงเคราะห์ประชาชน การสร้างเอกภาพและความสามัคคีของคนในชาติ เป็นต้น

การศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเลยมีงานวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาพระรัตนกวี รองเจ้าคณะจังหวัดเลยรูปที่ ๑ ฝ่ายมหานิกาย^{๔๐} ของพระมหานฤพนธ์ นื่อน โนนจิว ผลการศึกษาพบว่าพระสงฆ์มีบทบาทพระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาการศึกษา และ

^{๓๘} ประจวบ แสนกลาง, “บทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสณาธุระที่มีต่อสังคมอีสานเหนือ : กรณีศึกษา สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พ.ศ.๒๔๓๖-พ.ศ.๒๕๒๕,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดี ศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๓๑).

^{๓๙} บุศรา เกียรติอุตสาหกุล, “บทบาทคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายต่อการส่งเสริมอุดมการณ์ทางการเมือง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗).

^{๔๐} พระมหานฤพนธ์ นื่อน โนนจิว, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม: กรณีศึกษาพระรัตนกวี รองเจ้าคณะจังหวัดเลยรูปที่ ๑ ฝ่ายมหานิกาย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขา วิชาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๘).

สงเคราะห์ชุมชนในด้านจิตใจด้วยการอบรมธรรมะ เพื่อให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรมในการประกอบสัมมาอาชีพ

ส่วนมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพื้นที่ที่ผู้วิจัยกำลังจะทำการศึกษา คือรายงานการวิจัยของเป็นงานวิจัยของโครงการอนุรักษ์โบราณสถานและวัตถุโบราณคดีในเขตเมืองเก่าเมืองเก่าเมืองเก่า โดย สมัย วรรณอุดรและคณะ เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ศิลปกรรมโบราณคดีและวัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาพระครูสีลสารภรณ์ วัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด^{๕๐} งานวิจัยชิ้นนี้เน้นความสำคัญของการศึกษาที่ตัวบุคคลคือพระครูสีลสารภรณ์ และวิเคราะห์ให้เห็นถึงบทบาทของท่านในการอนุรักษ์โบราณสถานทั้งในแง่ของการจารและการผลิตซ้ำ รวมทั้งบทบาทในการเก็บรักษาฟื้นฟู ในด้านของพิธีกรรมนั้นมีการรวบรวมข้อมูลพิธีกรรมหลายอย่างที่จัดภายในวัด เช่น บุญพระเจ้าสิบชาติ งานพุทธาภิเษก และมีการรวบรวมข้อเรื่องบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยกำลังจะทำการศึกษาวิจัย แต่เป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้นว่ามีเครื่องประกอบพิธีอะไรบ้าง ส่วนในแง่ของที่มาและความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีแต่ละอย่างยังไม่ได้ศึกษาอย่างละเอียด

จากเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่ายังไม่มีผู้ศึกษางานบุญแปดหมื่นสี่พันจันท์ ที่บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะรวบรวมข้อมูลพิธีกรรมดังกล่าว และศึกษาในประเด็นเรื่องการประดิษฐ์พิธีกรรม ซึ่งจะใช้ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยในเบื้องต้นที่ได้กล่าวมาทั้งหมดเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์

---

^{๕๐} สมัย วรรณอุดร, ยุทธพงษ์ มาตย์วิเศษ และ ทิพย์วาริ สงนอก, บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ศิลปกรรมโบราณคดีและวัฒนธรรมท้องถิ่น : กรณีศึกษาพระครูสีลสารภรณ์ วัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. ๒๕๕๐.